

χωρεῖ. Διαίρεσιν δέ τινα προλαμβάνει τοῦ ὄντος πάνυ λυσιτελοῦσαν αὐτῷ πρὸς τὴν χρείαν, καὶ τὰ μέρη τῆς διαιρέσεως εὐσυνόπτως ἡμῖν ἀναπτύσσει· καὶ ἡ διαίρεσις τοιάδε ἐστὶ.

XI.

ια'. Πῶς διαίρεται τὸ ὄν, καὶ τίς ἡ πρώτη αὐτοῦ διαίρεσις. f. 28

Τὸ ὄν, φησί, καθ' αὐτὸ διχῶς κατὰ τὸν Φιλόσοφον λέγεται ἐν πέμπτῳ τῶν μετὰ τὰ φυσικά· πῆ μὲν τὸ διαιρούμενον εἰς τὰς δέκα κατηγορίας, οὐσίαν τε δηλονότι, ποσότητα, ποιότητα καὶ τὰ λοιπά· πῆ δὲ τὸ σημαῖνον τὴν ἀλήθειαν τῆς προτάσεως. Αὕτη δὲ τοῦ διδασκάλου ἡ διαίρεσις οὐκ ἐστὶ τοῦ ὄντος πρώτη διαίρεσις, ἀλλὰ τῆδὲ πῆ μᾶλλον διαιρετέον αὐτό· 10 τὸ ὄν ἢ καθ' αὐτό ἐστίν, ἢ κατὰ συμβεβηκός· λέγω δὲ κατὰ συμβεβηκός μὲν, συγκείμενόν τι ἐκ δυοῖν ὄρων, ὅπερ ἢ τοιόνδε ἐν οὐδεμιᾷ κατηγορίᾳ ἐστὶ· καθ' αὐτὸ δέ, ἀπλοῦν τινα ὄρον. Τὸ μὲν οὖν κατὰ συμβεβηκός διχῆ πάλιν διαίρεται· ἐνίοτε μὲν γὰρ συνήπται τινα κατὰ συμβεβηκός οὕτως, ὥστε θάτερον αὐτῶν εἶναι συμβεβηκός τῷ λοιπῷ, ὅλον ἄνθρωπος λευκός· 15 ἐστὶ δ' ἔτε καὶ ἄμφω ἐτέρῳ συμβεβήκασιν, ὅλον λευκὸν μουσικόν, ἃ τῷ Πέτρῳ συμβέβηκε· λέγοντο δ' ἂν οὐ πάνυ κυρίως καὶ ὡς ἐν τι συμβέβηκε δυοῖν οὐσίαι, ὄν κατὰ συμβεβηκός, ὅλον Σωκράτης καὶ Πλάτων, ὡς ἄμφω συμβέβηκεν ἢ λευκότης. Τὸ δὲ καθ' αὐτὸ ὄν εἰς τε τὸ ἐν τῇ ψυχῇ διαίρεται, τοῦτο δὲ ὄν τοῦ λόγου καλοῦμεν, καὶ εἰς τὸ ἔξω τῆς ψυχῆς, ὃ πραγ- 20 ματικὸν προσηγόρευται· ὧν θάτερον μὲν εἰς τὰς δέκα κατηγορίας διήρηται τὸ πραγματικόν, θάτερον δὲ ἐστὶ τὸ σημαῖνον τὴν ἀλήθειαν τῆς προτάσεως. Καὶ τούτου τῆς διαιρέσεως τοῦ μέρους ὁ διδάσκαλος οὗτος ἤψατο, τὰ λοιπὰ συντομίας εἵνεκα ὑπερβάς. Ἐκαστον δὲ αὐθις τῶν πραγματικῶς ὄντων εἰς τὸ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ διήρηται, καὶ ὅσαχῶς ἄλλως ὁ Φιλόσοφος 25 διαίρει ἐν τε τοῖς περὶ φύσεως καὶ ἄλλοθι. Δύναται δὲ καὶ τὸ τοῦ λόγου ὄν διακρίνεσθαι· τὸ μὲν γὰρ ἐστὶν αὐτοῦ στερητικὸν εἰλικρινῶς, ὡς αἱ στερήσεις καὶ ἀποφάσεις· τὸ δὲ οὐχ ὁμοίως ἐστὶν ἀρνητικόν, ὡς αἱ τοῦ λόγου ἀναφοραὶ καὶ αἱ δεύτεραι ἐπίνοιαι καὶ τὰ τοιάδε, περὶ ὧν βέλτιον ἐν τοῖς ἔμπροσθεν διορισθήσεται. 30

Τούτων δὲ διαφορὰ ἐστίν. — Ἐνταῦθα τοῖς μέρεσι τῆς διαιρέσεως σαφηνείας ἐπεξέρχεται χάριν καὶ διαφορὰν τινα τίθησιν ἐν αὐτοῖς. Φησί γὰρ τῆδὲ διαφέρειν αὐτά, ὅτι κατὰ μὲν τὸν δεύτερον τρόπον δυνάμεθα λέγειν ὄν ἅπαν ἐκεῖνο περὶ οὗ δύναται ἂν καταφατικὴ τις μορφοῦσθαι πρότασις, κἂν μηδὲν ἐν τῇ τῶν πραγμάτων φύσει ἀνταποκρινόμενον ἢ τῇ 35 προτάσει μηδὲ τιθῆ τι ἢ πρότασις πράγμα ἔξω τῆς ἡμετέρας ψυχῆς ὑφραστῶς, καθ' ὄν δὴ τρόπον αἱ τε | στερήσεις καὶ ἀποφάσεις ὄντα λέγονται. f. 28^v Φαμὲν γὰρ τὴν τε ἀπόφασιν ἀντικειμένην εἶναι τῇ καταφάσει καὶ τὴν

31 Τούτων δὲ: c. I, 1, p. 155, 13

τυφλότητα ἐν τῷ ὀφθαλμῷ εἶναι, ἀλλὰ κατὰ τὸν πρότερον τρόπον οὐκ ἔστι λέγεσθαι ὄν οὔτ' εἶναι· ὅπερ οὐδὲν ἔξω τίθησιν ἐν τῷ πράγματι, καὶ ταύτη οὔθ' αἰ στερήσεις οὔθ' αἰ ἀποφάσεις ὄντα λέγονται· οὐδὲν γὰρ τιθέασιν ἐν τῷ πράγματι, ἀλλὰ μόνον ἀναιροῦσί τε καὶ ἀποσκευάζονται· τὸ γὰρ τῆς τυφλότητος ὄνομα οὐδὲν τίθησιν ἐν τῷ ζῳῳ πράγμα, ἀλλὰ μόνον πράγμα ἀναιρεῖ τὴν ὄψιν.

XII.

ιβ'. Ὅπως ἡ στέρησις καὶ ἡ ἀπόφασις καὶ τὰ ἐναντία συμβαίνουσιν τε καὶ διαφέρουσιν.

10 Ἐνταῦθα δὴ καιρὸν ἂν ἔχοι σκοπεῖν πῶς ποτε ἔχει πρὸς ἀλληλα στέρησις τε καὶ ἀπόφασις καὶ τὰ ἐναντία. Συντρέχουσιν μὲν δὴ ταῦτα πάντα τῷ ἕκαστα αὐτῶν ἀναιρεῖν ὅτιοῦν καὶ ἀπωθεῖσθαι· διαφέρουσι δὲ τῆδέ πη. Στέρησις μὲν γάρ, ἀναιροῦσα τὴν ἕξιν τὴν γε ἀντικειμένην, ὑποκείμενόν τι προὔποτιθέσιν διωρισμένον τε καὶ τὸ πεφυκός, ὡς ἡ τυφλότης
15 τὸν ὀφθαλμόν· τὸ δ' ἐφ' ἑαυτῇ, οὔτε εἶδος τι, οὔτε φύσιν τινὰ δηλοῖ· ὁθεν κατὰ Ἀριστοτέλην ἐν τετάρτῳ τῶν μετὰ τὰ φυσικά, ἡ στέρησις ἔστιν ἀπόφασις ἐν τῷ πεφυκότι. Τὸ δὲ ἐναντίον ἀναιρεῖ μὲν τὸ ἐναντίον εἶδος μετὰ τοῦ προὔποτιθέναι τι ὁμοίως ὑποκείμενον διωρισμένον, τὸ ἐφ' ἑαυτῷ μέντοι γε φύσιν τινὰ καὶ εἶδος τι τίθησιν, ὥσπερ τὸ λευκὸν
20 ἐκβάλλει μὲν τὸ μέλαν καὶ προὔποτιθέσιν ἐπιφάνειαν, προστίθησιν μέντοι γε καὶ ἑαυτῷ φύσιν τινὰ· λόγος δὲ αὐτοῦ ἔστιν, ὅτι τὰναντία ἐν τῷ αὐτῷ γένει εἰσὶ, τῶν δὲ τοιούτων εἰ θάτερον φύσιν τινὰ σημαίνει, καὶ θάτερον δεῖ ἔχειν ὁμοίως. Ἡ δὲ γε ἀπόφασις οὔθ' ὑποκείμενόν τι προὔποτιθέσιν, οὔτε φύσιν λέγει τινὰ, ὡς τὸ μὴ ὄν.

25

XIII.

ιγ'. Εἰ τὸ ὄν τοῦ λόγου ὄν ἐστίν.

Ἄμα δὲ ἐκ τῶν εἰρημένων δηλόν ἐστι· τούς γε μὴ ἀξιοῦντας ὄν εἶναι τὸ τοῦ λόγου ὄν, περιφανῶς ἀμαρτάνειν· ἀδύνατον γὰρ εἶναι δοκεῖ δι-
30 αἰρεῖσθαι μὲν τι εἰς ὅσαοῦν, μὴ κατηγορεῖσθαι δὲ ἕκαστου τούτων αὐτό, ὅποσον ἂν εἴη τὸ διαίρουμενον καὶ ὅπως ἂν διαίροῖτο, εἴτε συνώνυμον ὀηλονότι, εἴτε ὁμώνυμον, εἴτε ἀναλογικόν, ὡς ἐναργές ἐστιν ἕκαστα διῶντι. Τοῦ γὰρ καθ' αὐτό τε καὶ πράγματι ὄντος εἰς τε οὐσίαν διαίρουμένου καὶ συμβεβηκός, εἰ καὶ ἀναλογικῶς, οὐδὲν κωλύει τὸ συμβεβηκός
35 ὄν πραγματικὸν λέγεσθαι, ὥσπερ δὴ καὶ τὴν οὐσίαν ὄν φάμεν εἶναι· τοῦ πράγματος, εἰ καὶ μὴ ἔνεστι τῷ συμβεβηκότι ἢ τοῦ πραγματικῶς εἶναι
f. 29 ἰδιότης ἐντελῶς οὕτω πάνυ καθάπερ καὶ τῇ οὐσίᾳ, | ὡς προϊοῦσι φανερωθήσεται. Ἐπεὶ τοίνυν, κατὰ τὴν Ἀριστοτέλους διδασκαλίαν, τὸ καθ' αὐτὸ

ὄν διαιρείται εἰς τε τὸ ἐν τῇ ψυχῇ ὄν, ὅπερ ἐστὶ τὸ τοῦ λόγου, καὶ τὸ
 ἔξω αὐτῆς, ὃ ἐστὶ τὸ τοῦ πράγματος, ὡσπερ δυνάμεθα λέγειν, ὅτι τὸ ἐν τῷ
 πράγματι ὄν, ὄν ἐστὶ καθ' αὐτό, οὕτως ἔξεστι λέγειν ἀληθῶς, ὅτι τὸ τοῦ
 λόγου ὄν, ὄν ἐστὶ, καὶ εἴ τις τοῦναντίον λέγει, συμπλέξει φανερώς τὴν
 ἀντίφασιν. Εἰ μέντοι γε διαιροῖτό τι κατὰ ἀνάλυσιν, οὐκ ἂν καὶ αὐτὸ
 λέγοιτο κατὰ τῶν διαιρημάτων εἰκότως· ἄνθρωπος γὰρ εἰς ψυχὴν καὶ σῶμα
 διήρηται, καὶ τὸ μικτὸν εἰς τὰ τέσσαρα στοιχεῖα· καὶ οὔτε ἄνθρωπος ἐστὶν
 ἢ ψυχὴ μόνη, ἢ τὸ σῶμα χωρὶς, εἰ καὶ ὁ ἄνθρωπος μᾶλλον ἐστὶ κατὰ τὴν
 ψυχὴν· οὔτε τι τῶν στοιχείων, ἐξ ὧν ἐστὶ τὸ σύνθετον, δυνάμεθα λέγειν
 αὐτὸ εἶναι τὸ σύνθετον. Οὕτω μέντοι γε οὐ διαιρείται τὸ καθ' αὐτὸ ὄν 10
 ὑπ' Ἀριστοτέλους. Οὕτω τοίνυν δῆλόν ἐστιν, ὅτι τὸ τοῦ λόγου ὄν, ὄν
 ἐστὶν ὁμολογουμένως, καὶ τὴν ἀντίφασιν ὁ τάναντία λέγων ἐμπλέκει, ἀλλὰ
 πῶς φησὶν ἢ τοῦ λόγου προσθήκη τοῦ ὄντος ἐστὶν ἀποσκευαστική. Ὅθεν τὸ
 λέγειν ὅτι τὸ τοῦ λόγου ὄν, ὄν ἐστὶ, σόφισμά ἐστὶ παρὰ τὸ πῆ καὶ ἀπλῶς·
 ὡσπερ ἔταν τις λέγῃ· ἄνθρωπος ἐστὶ τεθνεώς, ἄνθρωπος ἄρα ἐστὶν· ἀλλὰ 15
 τοῦτο ψεῦδός ἐστίν· ἢ γὰρ τοῦ λόγου προσθήκη οὐκ ἀποσκευαστική ἐστὶ
 τοῦ καθ' αὐτὸ ὄντος, ἀλλὰ τῆς τοῦ πραγματικῶς εἶναι ιδιότητος, ὡς δῆλον
 ἐστὶ τοῖς ἀκριβῶς σκοπούμενοις· ἄλλως γάρ, οὐκ ἂν ἦν ἀληθῆς ἢ διαίρεσις,
 καὶ ἑαυτὴν ἂν ἀνῆρει, ὃ γελοῖον ἐστὶ κατ' Ἀριστοτέλους αὐτοῦ τινὰ
 τολμᾶν ἀξιοῦν. 20

Τὸ τοίνυν ὄνομα τῆς οὐσίας οὐ λαμβάνεται. — Νῦν δείκ-
 νουσι πόθεν λαμβάνεται τὸ τῆς οὐσίας ὄνομα, καὶ φησὶν οὐ λαμβάνεσθαι
 ταύτην, ἐκ τοῦ ὄντος κατὰ τὸν δεύτερον νοουμένου τρόπον, καὶ τὴν αἰτίαν
 εὐθύς ἀποδίδωσι· φημὲν γάρ τινα, φησὶν, ὄντα τοῦτόν γε τὸν δεύτερον
 τρόπον, ἃ μηδεμίαν ὑπαρξιν ἔχει, ὡς δῆλον ἐστὶν ἐπὶ τῶν στερήσεων· 25
 ἀλλ' ἐκ τοῦ ὄντος εἰληπταὶ ἢ οὐσία, τοῦ κατὰ τὸν πρότερον τρόπον λεγο-
 μένου, ὅπερ ἐστὶ τὸ πράγματι ὄν, τὸ εἰς τὰ δέκα διαιρούμενον γένη. Καὶ
 τοῦτο βεβαιοῖ τῷ ἀξιώματι τοῦ Ἰπομνηματιστοῦ, καὶ ἡ λέξις πᾶσα τοῦ
 διδασκάλου σαφῆς ἐστὶν, ἐναργῶς τε παρίστησιν ἡμῖν, ὡς ἄρα τὸ τοῦ
 λόγου ὄν ὁ διδάσκαλος οὗτος ὄν εἶναι ὁμολογουμένως ἐφρόνει· φησὶ γάρ 30
 λέγεσθαι τινα ὄντα οὐσίαν οὐκ ἔχοντα, ὡς αἱ στερήσεις, ὥστε σαφές ἐστὶ
 καὶ κατ' αὐτὸν τὰς στερήσεις ὄντα τοῦ λόγου εἶναι.

XIV.

ιδ'. Εἰ δυνατὸν λέγεσθαι τι ὄν, ὅπερ οὐκ ἐστὶν οὐσία. f. 29^v

Ἄλλ' ἔρεῖ τις, ὅτι τὸ εἶναι τινα ὄντα μὴ ἔχοντα οὐσίαν συμπλοκὴ
 ἐστὶν ἀντιφάσεως· εἴρηται γὰρ ἀνωτέρω, ὡς ἄρα τὸ ὄν καὶ ἡ οὐσία ὡς
 τὸ συγκεκριμένον καὶ τὸ ἐξ ἀφαιρέσεως ἔχουσιν, οἷον λευκὸν καὶ λευκά-

21 Τὸ τοίνυν ὄνομα: texte, c. I, 1, p. 155, 20

της· ἀλλ' εἴ τις φαίη εἶναι τι λευκὸν καὶ μὴ ἔχειν αὐτὸ λευκότητα, τῆ
 ἀντίφασιν συνάξει προδήλως, εἴ γε τὸ εἶναι λευκὸν οὐδέν ἐστιν ἕτερον ἢ
 τὸ λευκότητα ἔχειν. Οὕτω τοίνυν, ἐπεὶ καὶ τὸ ὄν ταῦτόν ἐστι τῷ ἔχειν
 οὐσίαν, τὸ λέγειν τι εἶναι ὄν οὐκ ἔχον οὐσίαν συμπλοκὴ ἐστὶν ἀντιφάσεως,
 6 Δεῖ δὴ πρὸς τοῦτο λέγειν, ὅτι τὸ ὄν διχῶς λαμβάνεσθαι δύναται· ἓνα
 μὲν τρόπον, ὡς τὸ πράγματι ὄν, τὸ εἰς τὰ δέκα διαιρούμενον γένη, καὶ
 τοῦτο συγκεκριμένον ὁμολογουμένως ἐστίν, καὶ περὶ τούτου διαλεγόμενος
 ψεῦδος ἐστὶν ἀξιούν, ὡς ἄρα ἐστὶ τι ὄν οὐκ ἔχον οὐσίαν· πραγματικὸν
 γάρ ἐστι τό γε τοιοῦτον, καὶ ἅπαν πραγματικὸν οὐσίαν ἔχει τινὰ καὶ
 10 ἔργῳ ἐστίν· καὶ τοῦτον τὸν τρόπον αἴ τε στέρησις καὶ ἀποφάσις οὐ
 τυγχάνουσιν ὄντα. Ἄλλον δὲ τρόπον λαμβάνεται ὄν τὸ διαιρεθὲν ἀνωτέρῳ
 εἰς τε τὸ ἐν τῇ ψυχῇ ὄν καὶ τὸ ἔξω αὐτῆς, καὶ τοῦτο τὸ ὄν οὐκ ἐστὶ
 συγκεκριμένον τῇ οὐσίᾳ, καὶ διὰ τοῦτο δύναται τι λέγεσθαι ὄν κατὰ τὸν
 δεῦτερον τρόπον, μὴ ἔχον οὐσίαν, ὥσπερ ἡ στέρησις. Καὶ λέγει τις, ὅτι
 16 καὶ τοῦτο τὸ ὄν συγκεκριμένον ἐστὶ προδήλως, οὐκοῦν δεῖ αὐτό τι ἔχειν
 ἐξ ἀφαιρέσεως, δεῖ λέγειν, ὅτι τὸ ἐξ ἀφαιρέσεως αὐτοῦ ἐστὶν ἡ ὄντοτης.
 Ὅθεν αἱ στέρησις, εἴ καὶ μὴ ἔχουσιν οὐσίαν, ἔχουσι μέντοι γε τὰς ἰδίας
 ὄντοτητας, ἀτελεῖς μέντοι, καθάπερ καὶ ὄντα ἀτελεῖ εἰσιν· ὥστε ἔχουσι
 τὴν ὄντοτητα τοῦ λόγου, ὥσπερ καὶ λόγου ὄντα εἰσί, καὶ διὰ τοῦτο ἐπὶ
 20 πλέον ἐστὶν ἡ ὄντοτης τοῦ εἶναι.

Καὶ ἐπειδὴ, ὡς εἴρηται, τὸ ὄν. — Νῦν φανεροὶ πῶς τοῦνομα
 τῆς οὐσίας μεταφέρεται πρὸς τε τὸ τί ἦν εἶναι καὶ τὸ εἶδος καὶ τὴν φύσιν,
 καὶ δίδωσι τὰς διαφοράς. Καὶ πρῶτον τίθησιν ἀναγκαῖόν τι καὶ χρεῖωδες
 τοῖς προκειμένοις, λέγων ὡς ἐπειδήπερ τὸ ὄν, ὅθεν ἡ οὐσία λαμβάνεται,
 25 εἰς τὰ δέκα διαιρεῖται γένη καὶ κοινόν τί ἐστὶ ταῖς δέκα κατηγορίαις,
 δεῖ καὶ τὴν ἀπ' αὐτοῦ λαμβανομένην οὐσίαν κοινόν τι σημαίνειν πάσαις
 ταῖς φύσεσιν, δι' ὧν τὰ γε διάφορα ὄντα ἐν διαφόροις εἶδεσι καὶ γένεσι
 τάττονται, ὥσπερ ἡ ἀνθρωπότης κοινὴ ἐστὶ πᾶσι τοῖς μερικοῖς εἰς ἃ δια-
 ρεῖται ὁ ἀνθρώπος. Προσάγων δὲ τῷ προκειμένῳ τὸ εἰρημένον καὶ πρῶτον
 f. 30 ἐφαρμόζων αὐτὸ τῷ τί | ἦν εἶναι, φησὶν ὡς, ἐπειδὴ τὸ δι' οὗ τι καθίσταται
 πρῶτως ἐν τῷ γένει ἢ τῷ εἶδει ἐστὶ τὸ διὰ τοῦ ὀρισμοῦ σημαίνόμενον,
 τοῦ δηλοῦντος τί ἐστὶ τὸ πράγμα, ἐντεῦθεν τοῦνομα τῆς οὐσίας, δι' οὗ τι
 ἐν γένει ἢ εἶδει τίθεται, εἰς τὸ τί ἦν εἶναι παρὰ τῷ Φιλοσόφῳ μεταλαμ-
 βάνεται, ὃ παρὰ Λατίνοισι ἐνὶ δηλοῦται ὀνόματι ἀπὸ τοῦ τι παρηγμένῳ
 35 λέγουσι γὰρ αὐτοῖ τὸ μὲν τι κτδ, τὸ δὲ τί ἦν εἶναι παραγωγῶς κιδί-
 τητα, καὶ τουτ' ἐστὶ κιδίτης, φησὶν, ὃ συνεχῶς ὁ Φιλόσοφος ὀνομάζει τὸ
 τί ἦν εἶναι, τουτέστι τὸ δι' οὗ τι ἔχει τὸ εἶναι τι. Δεύτερον, ἐφαρμόττει
 αὐτὸ τῷ εἶδει, φάσκων ὡς ἡ οὐσία λέγεται καὶ εἶδος καθὸ τῷ εἶδει.

σημαίνεται ἡ ἐκάστου πράγματος ἀλήθεια καὶ ἀκρίβεια, ὡς Ἀβιγκένας ἐν δευτέρῳ τῆς μετὰ τὰ φυσικὰ πραγματείας αὐτοῦ φησί. Τρίτον, ἐφαρμόζει τῇ φύσει, λέγων ὡς ἡ οὐσία καὶ φύσις λέγεται, εἰ λαμβάνοιμεν τὴν φύσιν κατὰ τὸν πρότερον τρόπον τῶν τεσσάρων ἐκείνων, οὓς ὁ Βοήτιος ἀφορίζειται ἐν τῇ περὶ τῶν δύο φύσεων καὶ ἐνὸς προσώπου τοῦ Χριστοῦ πραγματεία⁶ αὐτοῦ, καθὸ δηλονότι φύσις λέγεται εἶναι τὸ ὑπὸ τοῦ νοῦ δυνάμενον ὀπωσθηποτοῦν λαμβάνεσθαι· καὶ τὸν τούτου λόγον αὐτίκα ἐπάγει. Φησί γὰρ ὡς οὐδὲν ἐστὶ νοητὸν εἰ μὴ τῷ ὀρισμῷ καὶ τῇ οὐσίᾳ αὐτοῦ διὰ τὸ ἀντικείμενον τοῦ νοῦ εἶναι τὸ τί ἦν εἶναι καὶ τὴν οὐσίαν· βεβαιοὶ δὲ τοῦτο καὶ τῷ τοῦ Φιλοσόφου ἀξιῶματι, λέγοντος ἐν πέμπτῳ τῶν μετὰ τὰ φυσικὰ,¹⁰ ὅτι πᾶσα οὐσία φύσις τις ἐστὶ. Ταῦτα εἰπὼν, καὶ τὴν ἐν τοῖς εἰρημένοις διαφορὰν ἀποδίδωσιν· ἡ γὰρ οὐσία λέγεται, φησί, φύσις, καὶ τὸ τῆς φύσεως ὄνομα προσελάβετο καθὸ ἡ οὐσία τάξιν ἔχει πρὸς τὴν ἰδίαν ἐνεργειαν· οὐδὲν γὰρ πρᾶγμα τῆς ἰδίας ἔρημόν ἐστὶν ἐνεργείας, διότι, κατὰ τὸν Φιλόσοφον ἐν δευτέρῳ τῶν Φυσικῶν, ἡ φύσις ἐστὶν ἀρχὴ κινήσεως¹⁵ καὶ ἡρεμίας. Τὴν δὲ προσηγορίαν τοῦ τί ἦν εἶναι ἡ οὐσία λαμβάνει, καθόσον σημαίνεται τῷ ὀρισμῷ, ὅς τὸ τί ἐστὶ δηλοῖ· ἀλλ' οὐσία προσαγορεύεται καθὸ δι' αὐτῆς ἐστὶ τε τὸ πρᾶγμα καὶ τὸ εἶναι ἔχει· εἶδος δὲ καλεῖται, ὡς πρότερον εἴρηται, ἡ δι' αὐτῆς ἡ κατὰ τὸ πρᾶγμα ἀλήθεια ἀποδείκνυται. Ταῦτα μὲν ἡ τοῦ διδασκάλου περιέχει λέξεις.²⁰

XV.

ιε'. Ἐν τίνι συμφωνοῦσι καὶ διαφέρουσιν ἡ οὐσία, τὸ τί ἐστὶν, τὸ εἶδος καὶ ἡ φύσις.

Πρὸς μείζω δὲ τῶν εἰρημένων σαφήνειαν εἰδέναί δεῖ, ὡς τὰ τέσσαρα²⁵ ταῦτα, δηλονότι οὐσία, τί ἦν εἶναι, εἶδος καὶ φύσις ταῦτόν μὲν εἰσὶ πάντα πραγματικῶς, λόγῳ δὲ διαφέρουσιν. Ἡ γὰρ ἀνθρωπότης πραγματικῶς μὲν | ἡ αὐτὴ ἐστὶ τῇ τοῦ ἀνθρώπου οὐσίᾳ καὶ τῷ τί ἦν εἶναι καὶ τῷ f. 30^v εἶδει καὶ τῇ φύσει αὐτοῦ, ἀλλὰ λόγῳ διενηνόχασι καθὸ καὶ ἕκαστον αὐτῶν ἰδίας τετύχηκε προσηγορίας. Ἡ γὰρ ἀνθρωπότης οὐσία μὲν τοῦ³⁰ ἀνθρώπου λέγεται εἶναι, ἡ οὗτος ἔχει τὸ εἶναι ἀνθρωπος δι' αὐτῆς· ἡ αὐτὴ δὲ καὶ τὸ τί ἦν εἶναι τοῦ ἀνθρώπου λέγεται, καθόσον ἡ ἀνθρωπότης τῷ τοῦ ἀνθρώπου σημαίνεται ὀρισμῷ· οὐδὲν γὰρ σημαίνεται τῷ λόγῳ τῷ λέγοντι ζῷον λογικὸν θνητόν, εἰ καὶ τὸ θνητόν ἐστὶ διαφορὰ ἀνθρώπου, ἀλλ' ἡ ἡ ἀνθρωπότης αὐτὴ. Λέγεται δὲ καὶ εἶδος αὐτὴ τοῦ ἀν-³⁵θρώπου, καθόσον διὰ τῆς ἀνθρωπότητος βεβαιούται τε καὶ δηλον καθίσταται τὸ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι καὶ διακρίνεται παντὸς ἄλλου εἶναι. Λέγεται πρὸς τούτοις καὶ φύσις ἀνθρώπου ἡ ἀνθρωπότης, ἡ ὁ ἀνθρωπος δι' αὐτῆς

⁶ Κυρίου ἡμῶν avant Χριστοῦ add L

ἐνεργεῖ τὰς ἐνεργείας αὐτοῦ, ὁποῖαί ποτ' ἂν εἶεν· ἀρχὴ δὲ τῶν ἐνεργειῶν ἢ φύσις ἐστίν, ὡς εἴρηται.

XVI.

ιζ'. Πῶς ἔν εἰσι καὶ πῶς διαφέρουσιν ἡ οὐσία καὶ τὸ εἶναι·
6 τῆς οὐσίας, καὶ τί ἐστὶ πρότερον ἐν αὐτοῖς.

Πρὸς δὲ τούτοις κάκεινο σημειοῦσθαι δεῖ, ὅτι εἰ καὶ ἡ οὐσία καὶ τὸ εἶναι τῆς κατὰ τὴν ἐντελέχειαν ὑπάρξεως πραγματικῶς, ὡς πρότερον εἴρηται, διαφέρουσιν, ἀλλ' ἡ οὐσία καὶ τὸ εἶναι τῆς οὐσίας, ταυτόν εἰσι πραγματικῶς καὶ ἅμα προάγοντα· κατὰ τὸν διδάσκαλον τοῦτον, διενηνοχότα
10 μόνῳ τῷ λόγῳ. Ἡ μὲν γὰρ οὐσία ἐξ ἀφαιρέσεώς τι δηλοῖ, τὸ δὲ εἶναι, τί συγκεκριμένον· καὶ ἡ μὲν οὐσία λέγει τι ἀπλοῦν, τὸ δὲ εἶναι λέγει τι σύνθετον· καὶ ἡ μὲν οὐσία, αἰτίαν πως, τὸ δὲ εἶναι ἀποτέλεσμα, διότι τὸ εἶναι ἀποτέλεσμα ἐστὶν οὐσίας. Ἐπεὶ δὲ τὸ ἐξ ἀφαιρέσεως πρότερόν ἐστὶ τοῦ συγκεκριμένου, καὶ τὸ ἀπλοῦν τοῦ συνθέτου, καὶ τὸ αἷτιον τοῦ
15 ἐξ αἰτίας, διὰ ταῦτο καὶ ἡ οὐσία, ὅσον πρὸς τὴν τοῦ λόγου θεωρίαν, πρότερα τοῦ εἶναι λέγοιτ' ἂν, πραγματικῶς δὲ ἔν εἰσὶν ἅμφω. Διὰ τοῦτο καὶ χρώμεθα τῷ ὀνόματι τούτῳ τῷ τί ἐστὶν ἀντὶ τῆς οὐσίας· διότι δὲ ἡ οὐσία προηγείται τοῦ εἶναι τῆ κατὰ τὸν λόγον ἐδῶ, χρώμεθα τῷ ὀνόματι τούτῳ τῷ τί ἦν εἶναι· διὰ γὰρ τοῦ παρωχημένου τούτου τάξις τις ἐπι-
20 φέρεται, λόγου τοῦλάχιστον. Καὶ οὕτω πρόδηλός ἐστὶν ἡ διαφορὰ τοῦ τε τί ἐστὶ καὶ τοῦ τί ἦν εἶναι. Τὸ δὲ παρὰ Λατίνοις ὄνομα ἡ κιδίτης ἑκατέρου τούτων διενήνοχεν ὡς τὸ ἐξ ἀφαιρέσεως τοῦ συγκεκριμένου.

XVII.

26 ιζ'. Εἰ τὸ ὄν τοῦ λόγου συμβεβηκός ἐστὶν.

Ἐνταῦθα ζητητέον ἂν εἴη εἰ τὸ ὄν τοῦ λόγου συμβεβηκός ἐστὶ· καὶ δόξειεν ἂν οὕτως ἔχειν, διότι πᾶν ὅπερ ἐστὶν ἡ οὐσία ἐστίν, ἢ συμβεβη-
f. 81 κός· ἀλλὰ τὸ τοῦ λόγου ὄν | οὐκ ἐστὶν οὐσία, ὡς πάντες ἂν δήπου συμ-
φαῖεν· ἐστὶν ἄρα συμβεβηκός.

30 Ἐτι, πᾶν τὸ ἐν τῇ ψυχῇ συμβεβηκός εἶναι δοκεῖ τῇ ψυχῇ· ἀλλὰ τὸ τοῦ λόγου ὄν ἐν τῇ ψυχῇ ἐστὶ· ταύτῃ γὰρ τοῦ πράγματι ὄντος διακέκριται· ὥστε καὶ τὸ συμπέρασμα.

Ἀλλὰ τοῦναντίον ἐστὶν ἀληθές, ὅτι τὸ κατὰ τὸν λόγον ὄν οὐ τυγχάνει συμβεβηκός ἢ τὸ συμβεβηκός ἀντιδιήρηται τε τῇ οὐσίᾳ καὶ εἰς τὰ
35 ἐννέα διαίρεται γένη· ὃ γὰρ οὐκ ἐστὶν πράγματι ὄν οὔτε συμβεβηκός ἐστὶν, οὔτε οὐσία· τοιοῦτον δὲ ἐστὶ τὸ τοῦ λόγου ὄν· ἀντιδιήρηται γὰρ τῷ ὄντι πραγματικῶς. Ἐντεῦθεν δὲ καὶ ἡ πρὸς τὸ πρῶτον ἐπιχείρημα λύσις σαφής ἐστὶν· οὐ γὰρ ἐστὶν ἀληθές ὅτι πᾶν ὅπερ ἐστὶν ἡ οὐσία ἢ συμβεβηκός

ὑπάρχει, ἀλλὰ μόνον ὅτι πᾶν ὅπερ ἔστι πραγματικῶς. Ὅθεν τὸ κατὰ τὸν λόγον ὄν οὔτε οὐσία ἐστίν, οὔτε συμβεβηκός· οὐ γὰρ ὑποπέπτωκε ταύτῃ τῇ διαιρέσει.

XVIII.

ιη'. Ὅσα χῶς δύναται τι εἶναι ἐν τῇ ψυχῇ.

Τὸ δὲ δεύτερον λύοιτ' ἂν οὕτως· τριχῶς λέγεται τι εἶναι ἐν τῇ ψυχῇ· ἓνα μὲν τρόπον, ὡς συμβεβηκός ἐν ὑποκειμένῳ, καὶ οὕτως οὐδὲν ἐστὶν ἐν ψυχῇ εἰ μὴ πραγματικόν, ὡς τὰ εἶδη καὶ αἰ κατὰ νοῦν ἐνέργειαι· ἄλλον δὲ τρόπον, ὡς ἐν τῷ γινώσκοντι τὸ γνωστόν, καὶ ταύτῃ τό τε πραγματικῶς ὄν, τό τε κατὰ τὸν λόγον ὁμοίως ἐστὶν ἐν τῇ ψυχῇ, καθόσον ἔγνωσται 10 ὑπ' αὐτῆς· τρίτον δέ, ὡς τὸ ἀποτέλεσμα ἐν τῇ αἰτίᾳ, καὶ οὕτω τὸ τοῦ λόγου ὄν μόνον ἐστὶν ἐν τῇ ψυχῇ, διότι πεποιημένον ἐστὶν ὑπ' αὐτῆς, οὐδόλως δὲ τὸ πράγματι ὄν ἐστὶν ἐν αὐτῇ τοῦτον τὸν τρόπον. Ἡ δυνάμειθα λέγειν, ὅτι τὸ τοῦ λόγου ὄν ἐστὶν ἐν τῇ ψυχῇ ὡς ἀκολουθοῦν τῇ τῆς ψυχῆς ἐνεργείᾳ, ἥτις ἐστὶν ὡς ἐν ὑποκειμένῳ τῇ ψυχῇ. 15

Ἄλλ' ἐπεὶ τὸ ὄν ἀπολελυμένως. — Φανερόν ποιήσας ἡμῖν ὅθεν λαμβάνεται τοῦνομα τῆς οὐσίας, νῦν διορίζεται περὶ τῶν οὐσιῶν τῶν πραγμάτων· πρὶν δὲ εἰς τοῦτ' ἀφικέσθαι, τίθησι τινὰ συντελοῦντα αὐτῷ πρὸς τὴν τῶν προκειμένων ἀπόδειξιν· τρία δὲ εἰσι ταῦτα· πρῶτον μὲν γὰρ τίθησι σύγκρισιν τῶν οὐσιῶν καὶ τῶν συμβεβηκόντων κατὰ τὴν οὐσίαν· 20 δεύτερον, παραβάλλει τὰς συνθέτους οὐσίας καὶ ἀπλᾶς, ὅσον κατὰ τὴν οὐσίαν· τρίτον, ἀποκρίνεται ζητήματι τινι, σιωπωμένῳ μὲν τέως, ἀντιτεθέντι δ' ἂν ὑπό τινος. Παραβάλλων τοίνυν πρῶτον τὰς οὐσίας τοῖς συμβεβηκόσιν, φησὶν | ὅτι καὶ αὐτὰ τὰ συμβεβηκότα, καθάπερ αἱ οὐσίαι, f. 31 ὅτι ἔχουσι τὰς ἑαυτῶν οὐσίας πραγματικῶς διακεκριμένας· αὕτη μέντοι γε 25 πρόσεστιν ἡ διαφορὰ, ὅτι ταῖς μὲν οὐσίαις κυρίως καὶ ἀληθῶς ἐνεστὶν ἡ οὐσία, ταῖς δὲ συμβεβηκόσι τρόπῳ τινὶ καὶ πῇ· δείκνυσι δὲ τοῦτο λόγῳ τοιῷδε. Ὡς ἔχει τὸ ὄν πρὸς τὴν οὐσίαν καὶ τὰ συμβεβηκότα, οὕτω δήπου καὶ ἡ οὐσία· ἀλλὰ τὸ ὄν ἀληθῶς μὲν καὶ κυρίως κατὰ τῶν οὐσιῶν λέγεται, πῇ δὲ καὶ κατὰ τι κατὰ τῶν συμβεβηκόντων, ὥστε καὶ ἡ οὐσία οὕτως. 30 Τούτου τοῦ λόγου σιωπᾶ μὲν ὁ διδάσκαλος τὴν μείζω πρότασιν καὶ τὴν ταύτης ἀπόδειξιν, τοιαύτης γ' ἂν γενομένην· ἡ γὰρ οὐσία ἀπὸ τοῦ ὄντος παρείληπται, ὅπερ εἰς τε οὐσίαν διήρηται καὶ συμβεβηκός, καὶ ἐστὶ κοινὴ τούτοις, ὥσπερ δήπου καὶ τὸ ὄν· οὐκοῦν ὕγιως ἔπεται, ὅτι καθάπερ ἔχει τὸ ὄν πρὸς τὴν οὐσίαν καὶ τὸ συμβεβηκός, οὕτω δήπου καὶ ἡ οὐσία πρὸς 35 αὐτὰ ἔχει. Τὴν ἐλάττονα τε οὐ τίθησιν, ἀλλὰ τὴν ταύτης ἀπόδειξιν, λέγων ὅτι τὸ ὄν πρώτως μὲν καὶ ἀπολελυμένως περὶ τῶν οὐσιῶν λέγεται, ὑστέρως δὲ γε καὶ πῇ κατὰ τῶν συμβεβηκόντων. Ἄλλὰ κατ' ἐκείνου λέγεται τὸ ὄν

ἀληθῶς καὶ κυρίως, καθ' οὗ λέγεται ἀπολελυμένως τε καὶ προτέρως·
τρόπῳ δέ τινι καὶ πῆ, καθ' οὗπερ ὑστέρωσ τε καὶ ἐν τῇ πρὸς τὸ πρότερον
τάξει· ὥστε καὶ τὸ συμπέρασμα.

XIX.

6

ιθ'. Πῶς ἂν λέγοιτο τὸ ὄν πρῶτον κατὰ τῆς οὐσίας,
ὑστερον δέ κατὰ τοῦ συμβεβηκότος.

Πρὸς δὴ μείζω τῶν εἰρημένων σαφήνεια δὺο τινὰ σημειοῦσθαι δεῖ·
πρῶτον, ὅτι τριῶν τούτων τρόπων ἐνί τινι διαιρεῖται πᾶν διαιρούμενον
10 λογικῶς· ἢ συνωνύμως, ἢ ὁμωνύμως, ἢ ἀναλογικῶς. Διενηνόχασι δὲ ταῦτα
τῆδὲ πῆ ἀλλήλων, ὅτι τὸ μὲν συνώνυμον κατὰ τῶν ὑπ' αὐτὸ λέγεται κατὰ
τὸ αὐτὸ τε ὄνομα καὶ τὸν αὐτὸν λόγον καὶ ὡσαύτως· τὸ δὲ ὁμώνυμον
κατηγορεῖται τῶν ὑπ' αὐτὸ κατὰ τὸ αὐτὸ τε ὄνομα καὶ κατὰ διάφορον
λόγον καὶ ἐπίσης· τὸ δὲ ἀναλογικῶς διαιρούμενον ὀνόματι μὲν κατηγορεῖται
15 τῷ αὐτῷ, ἀποδοῖσσι δέ τινι πρὸς τὸν αὐτὸν λόγον καὶ κατὰ τὸ πρότερον
τε καὶ ὑστερον· τὸ δὲ ὄν ἅτε διαιρούμενον εἰς οὐσίαν καὶ συμβεβηκὸς
τῷ τρίτῳ τρόπῳ, τουτέστιν ὡς ἀνάλογον, εἴρηται κατηγορεῖσθαι τῆς μὲν
οὐσίας προτέρως, ὑστέρωσ δὲ τοῦ συμβεβηκότος.

XX.

20

κ'. Διατί τὰ συμβεβηκότα οὐκ ἔχουσιν οὐσίαν
κυρίως καὶ ἀληθῶς.

Δεύτερον, εἰδέναι δεῖ, ὅτι τὰ μὴ ἔχοντα τὴν οὐσίαν αὐθύπαρκτόν τε
f. 82 καὶ ἐστῶσαν | ἐφ' ἑαυτῇ ἀλλ' ἠρητημένην ἑτέρου, οὐδὲ οὐσίαν ἔχουσιν
26 ἀληθῶς καὶ κυρίως· ἐστὶ γὰρ ἀληθῶς ὅπερ ἔχει τὸ εἶναι καθ' αὐτό· τὰ δὲ
συμβεβηκότα πάντα ἔχουσι τὰς οὐσίας ἠρητημένας ἑτέρου καὶ ἀπρωρημένας
οὕτως εἰπεῖν, οὐκ ἀπολελυμένας καὶ αὐθυποστάτους, διότι τὸ τοῦ συμβεβη-
κότος εἶναι τὸ ἐνυπάρχειν ἐστὶ. Ἰὰ ἄρα συμβεβηκότα οὐκ ἔχουσιν ἀληθῶς
καὶ κυρίως οὐσίας.

XXI.

30

κα'. Εἰ πᾶν συμβεβηκὸς οὐσίαν ἔχει ἀπρητημένην.

Ἐνταῦθα δὲ ἀπορία τις ἀναθρώσκει. Κατὰ γὰρ τὴν κοινὴν ἀπάντων
διδασκαλίαν τρεῖς εἰσιν ἀπολελυμέναι κατηγορίαι· οὐσία, ποσότης καὶ
ποιότης. Ἐπεὶ δὲ ἐκάστη τῶν κατηγοριῶν τῇ ἑαυτῆς ἐστὶν οὐσία, ἐπόμενόν
35 ἐστὶ τουτωνί τῶν τριῶν ἀπολελυμένας εἶναι τὰς οὐσίας, καὶ οὐκ ἀπρω-
ρημένας τοῦλάχιστον. Οὐκοῦν ἢ ποσότης καὶ ἢ ποιότης ἀληθεῖς ἔχουσι
τὰς οὐσίας, οὗ τούναντίον ὁ διδάσκαλος φησὶν ἐν τῷ γράμματι, πάνυ κα-
λῶς ἀξιῶν μηδὲν συμβεβηκὸς ἔχειν οὐσίαν ἀληθῶς ἀπολελυμένην· καὶ

τούτου λόγος ἐστίν, ὅτι πᾶν ὅπερ ἐκ τῆς ἰδίας φύσεως ἀπηρτημένον ἐστίν, ἔχει τὴν οὐσίαν αὐτοῦ ἡρτημένην· ἀλλ' ἅπαν συμβεβηκὸς τῇ ἑαυτοῦ φύσει τῆς οὐσίας ἡρτημένον ἐστίν· ἅπαν ἄρα συμβεβηκὸς ἔχει τὴν οὐσίαν ἑαυτοῦ ἡρτημένην, οὐκ ἀπολελυμένην. Κατανοεῖν μέντοι γε χρὴ, ὅτι τριχῶς δύναται τι εἶναι ἡρτημένον ἄλλου· ἓνα μὲν τρόπον, ὡς αἰτίας ποιητικῆς· ἄλλον δὲ τρόπον, ὡς ὑποκειμένου· τρίτον, ὡς ἀντικειμένου. Τὸν μὲν δὴ πρότερον τρόπον, πάντα τὰ παρὰ τὸν Θεὸν καὶ ὑπ' αὐτὸν ἔχουσι τὰς οὐσίας αὐτῶν ἡρτημένας, αὐτὸς δὲ μόνος ἔχει οὐσίαν ἀπολελυμένην· τῷ δὲ μετ' αὐτὸν τρόπῳ ἅπαντα τὰ συμβεβηκῶτα τὰς οὐσίας ἡρτημένας ἔχουσιν, μόνη δὲ ἡ οὐσία τὴν ἑαυτῆς οὐσίαν ἀπολελυμένην ἔχει, ἂν μὴ ᾗ τοῦ συνθέτου μέρος, ὡς ἡ ὕλη καὶ τὸ εἶδος, ἅπερ οὐκ εἰσὶ τέλεια ἐν τῷ τῆς οὐσίας γένει. Τὸν δὲ γε τρίτον τρόπον πᾶσαι αἱ κατηγορίαι, πλὴν οὐσίας ποσότητος καὶ ποιότητος, οὐσίας ἔχουσιν ἀπρωρημένας, διότι πάντα ταῦτα ἡρτηται τῶν ἰδίων ἀντικειμένων· ὅθεν ἐκεῖνα πάντα διπλῶς εἰσιν ἡρτημένα, ὅσον τε πρὸς τὴν οὐσίαν καὶ ὅσον πρὸς τὰ ἀντικείμενα· ἡ δὲ ποσότης καὶ ἡ ποιότης, ἐνὶ τρόπῳ μόνον· ἡρτηται γὰρ μόνων τῶν οὐσιῶν. Ὅθεν, ἐπειδὴν ἡ ποσότης καὶ ἡ ποιότης ἀπολελυμέναι κατηγορίαι καλῶνται, δεῖ τοῦτο νοεῖσθαι τῇ ἀποβλέψει τῶν ἀντικειμένων, οὐ τῇ τῶν ὑποκειμένων, διότι πάντα ἡρτηνται τῶν ἰδίων ὑποκειμένων. Ἐντεῦθεν δὲ δήλη καὶ ἡ πρὸς τὸ ἐπιχείρημα λύσις.

Τῶν δὲ οὐσιῶν τινὲς μὲν εἰσιν. — Ἐφεξῆς τὰς ἀπλᾶς οὐσίας καὶ τὰς συνθέτους παραβάλλει κατὰ τὴν οὐσίαν, καὶ σκοπεῖ πῶς ποτε ἑκάτεραι ἔχουσι πρὸς τὸ νῦν ἐξεταζόμενον ὄνομα τῆς οὐσίας καὶ πρᾶγμα. Θείς οὖν πρότερον τὴν τῶν οὐσιῶν διαίρεσιν καὶ διελόμενος αὐτάς εἰς ἀπλᾶς τε καὶ συνθέτους, εἶτα προστίθησιν ἐν ἀμφοτέραις μὲν αὐταῖς τὴν οὐσίαν ὑπάρχειν, ἀληθεστέρω μὲντοι γε καὶ τιμιωτέρω τρόπῳ ταῖς ἀπλαῖς ἐνυπάρχειν αὐτὴν ἢ ταῖς συνθέτοις, καὶ τοῦτο δείκνυσι λόγῳ τοιῷδε. Ὡς ἔχουσι πρὸς τὸ εἶναι αἱ οὐσίαι, οὕτω δὴ καὶ πρὸς τὰς οὐσίας, δηλαδὴ τὰς κατὰ τὸν λόγον καὶ τὸ τί ἦν εἶναι· ἀλλ' αἱ ἀπλαῖ τῶν οὐσιῶν ἔχουσι τὸ εἶναι τρόπῳ τιμιωτέρω ἢ αἱ συντεθειμέναι· καὶ τὰς οὐσίας ἄρα αὐτῶν, τὰς γε τοιαύτας, τιμιωτέρας ἐκείνων ἔχουσιν. Ἡ μείζων ἀφ' ἑαυτῆς φανερά, διότι τὸ εἶναι ἔχει πρὸς τὴν οὐσίαν ὡς ἐνέργεια πρὸς δύναμιν· τὰ δὲ ἔχοντα τιμιωτέραν τὴν ἐνέργειαν ἔχουσι καὶ τιμιωτέραν τὴν δύναμιν. Ἡ ἐλάττων δείκνυται τῷδε· αἱ ἀπλαῖ οὐσίαι αἰτιοὶ τῶν συνθέτων εἰσὶ, καὶ εἰ μὴ πᾶσαι, τοῦλάχιστον ἡ πρώτη καὶ ἀπλουστάτη οὐσία, ἣτις ἐστὶν ὁ Θεός· ἀλλὰ τότινος αἰτιον τιμιώτερον εἶναι ἔχει τοῦ ἰδίου αἰτιατοῦ· ἡ γὰρ αἰτία τιμιωτέρα ἐστὶ τοῦ ἀποτελέσματος. Τούτου μὲντοι γε τοῦ λόγου ἡ ἐλάττων ἐν τῷ γράμματι κεῖται μόνη μετὰ τῆς ἀποδείξεως.

XXII.

κβ'. Ὅπως ἡ ἀπλή οὐσία ἔχει τιμιωτέραν οὐσίαν εἴτουν εἶδος τῆς συνθέτου, καὶ πῶς οὐκ ἔχει.

Δεῖ δὲ εἰδέναι, ὡς οὐκ ἔστιν ἀληθὲς ἀπλῶς καὶ καθόλου τὸ τὴν
 5 ἀπλήν οὐσίαν εἶναι ἔχειν τιμιώτερον τῆς συνθέτου· ὁρῶμεν γὰρ τὸ μικτὸν
 σῶμα τιμιωτέραν οὐσίαν ἔχον τοῦ ἀπλοῦ σώματος, δηλαδὴ τοῦ στοιχείου.
 Ὅθεν πρὸς μεῖζω τούτου σαφήνεια ἰστέον ἐστίν, ὅτι ἡ ἀπλή οὐσία, ὡς
 ἐνταῦθα λαμβάνεται, ἀντιδιήρηται τῇ συνθέτῳ· διττὸν δὲ τὸ κατὰ τὴν
 ἀπλήν οὐσίαν ἐστίν· ἢ μὲν γὰρ ἐστὶ τοῦ συνθέτου μέρος, ἢ ἐκ τῆς ἰδίας
 10 φύσεως τὸ τοιαύτη τις εἶναι ἔχει· ἢ δὲ λέγεται καὶ ἀπλή διὰ τὸ μηδενὶ
 τρόπῳ εἶναι αὐτήν, ἢ εἶναι δύνασθαι μέρος συνθέτου κατ' οὐσίαν. Κατὰ
 μὲν δὴ τὸν πρότερον τρόπον οὐκ ἔστιν ἀληθὲς ὃ φησὶν ὁ διδάσκαλος,
 f. 38 εἰ μὴ καὶ πᾶν τὸναντίον· | γένοιτο δ' ἂν ὧδε σαφέστερον τὸ λεγόμενον.
 Τριχῶς δύνатаί τις οὐσία σύνθετος ἐξ ἀπλῶν τινῶν οὐσιῶν συντεθεῖσθαι·
 15 ἓνα μὲν τρόπον, ἐξ ἀπλῶν οὐσιῶν ἐνεργείᾳ οὐσῶν τε καὶ μενουσῶν, καὶ
 τὸ οὕτω συντεθειμένον ἓν ἐστὶ κατὰ τινὰ ἐπισυναγωγὴν, ὡσπερ τὴν οἰκίαν
 φαρμὸν οὐσίαν σύνθετον εἶναι, λίθους δὲ καὶ ξύλα ἐξ ὧν συντέθειται,
 οὐσίας ἀπλάς· ὅπου δὴ καὶ σαφὲς ἐστὶ τὴν οἰκίαν, τελειωτέραν ἔχειν
 οὐσίαν ἢ ἔχει τὰ συντιθέντα· εἰ τι γὰρ τελειότητος ἓν τε λίθοις καὶ
 20 ξύλοις ἐστί, τοῦτό τε πᾶν ἐστὶν ἓν τῇ οἰκίᾳ τῇ ἐκ τούτων συγκειμένη
 καὶ τι πλεόν ἐστίν. Ἄλλον δὲ τρόπον σύγκειται τι ἐξ ἀπλῶν, ἐνεργείᾳ
 μὲν πρότερον ὑπαρχόντων, γενομένης δὲ τῆς συνθέσεως, οὐ μενόντων
 ἐνεργείᾳ ἀλλὰ δυνάμει, καὶ οὕτω τὸ μὲν μικτὸν σῶμα σύνθετός ἐστὶν
 οὐσία, τὰ δὲ γε στοιχεῖα οὐσίαι ἀπλαῖ, ἐν οἷς, ὅτι τὸ μικτὸν ἀληθεστέραν
 25 καὶ τελειωτέραν οὐσίαν ἔχει τῶν ἀπλῶν στοιχείων, δῆλον ἐστίν. Τρίτον
 δὲ τρόπον ἐξ ἀπλῶν τινῶν σύγκειται τι οὐκ ἐνεργείᾳ μενόντων οὐδ' ὑπαρ-
 χόντων, ἀλλ' ὧν θάτερον μὲν ἐστὶν ὡς ἐνέργεια, ὡς δύναμις δὲ τὸ λοιπόν,
 ὡσπερ τὸ μὲν ἀπλοῦν στοιχεῖον σύνθετός ἐστὶν οὐσία, ἢ δὲ ὕλη καὶ τὸ
 εἶδος ἀπλαῖ εἰσὶν οὐσίαι, ἐν οἷς ὁμοίως ἢ σύνθετος οὐσία, δηλαδὴ τὸ
 30 στοιχεῖον, τιμιωτέραν οὐσίαν ἔχει τῆς ὕλης αὐτοῦ καὶ τοῦ εἶδους.

Ταῦτα μὲν οὕτως ἔχει, κατὰ τὸν πρότερον τρόπον τῆς ἀπλότητος
 νοουμένης· κατὰ δὲ γε τὸν δεύτερον, ἀληθὲς ἐστὶ τὸ ἐνταῦθα λεγόμενον,
 ὡς αἱ ἀπλαῖ οὐσίαι τελειωτέραν ἔχουσι τὴν οὐσίαν τῆς ἐν ταῖς συνθέτοις
 εὐρισκομένης· οὕτω γὰρ ἄγγελος μὲν καὶ Θεὸς ἀπλαῖ εἰσὶν οὐσίαι, τὰ δὲ
 35 λοιπὰ πάντα σύνθετοι. Καὶ δῆλον πᾶσιν ἐστὶν ἐκείνας τὰς οὐσίας εὐγε-
 νεστέρας ἔχειν οὐσίας, ὅσῳ δὴ καὶ αὐλοῦς. Τοῦτο δὲ πῶς καὶ περὶ τῆς
 ἀνθρωπίνης ψυχῆς δυνατόν ἐστι λέγειν, ἐπειδὴν ἢ κεχωρισμένη τοῦ
 σώματος, καθόσον κεχώριστα· ἔχει γὰρ τὸν τοῦ εἶναι τρόπον ταῖς
 κεχωρισμέναις οὐσίαις ὁμοίως, καὶ τελειωτέραν οὐσίαν ἔχει συνθέτου

παντός, εἰ καὶ μὴ οὕτω καθάπαξ ἔχει τελείαν τὴν οὐσίαν καθάπερ ὁ ἄνθρωπος, θεωρουμένη ὡς ἔστι μέρος τοῦ εἶδους καὶ μὴ ἔχουσα πλήρες τὸ εἶδος.

Προστίθῃσι δὲ ὁ διδάσκαλος τῇ λέξει, ὅτι τοῦτ' ἀληθές ἐστι τοῦ-
λάχιστον περὶ τῆς πρώτης καὶ ἀπλῆς οὐσίας, | διότι οἱ ἀρχαῖοι τῶν φυσικῶν f. 33
κῶν οὐδεμίαν οὐσίαν ἄνευ τῆς σωματικῆς εἶναι ὑπέθεντο· ὅθεν καὶ τὴν
ψυχὴν σῶμα ἔλεγον εἶναι, ἣν δὴ δόξαν ἐπεχείρησάν τινες καὶ τῇ χριστιανικῇ
ἐπεισάγειν πίστει, ἐσχηματίσθαι ταύτην λέγοντες καθὼς ἔξωθεν τὸ σῶμα
σχηματίζεται, καὶ συμπάσχειν τῷ σώματι καὶ χωρίζεσθαι αὐτοῦ, καὶ
ὁμοίαν γίνεσθαι τῷ κατὰ σωματικὴν ἀπόρροιαν γεννῶντι πατρί, ἔστιν 10
ὅτε, καὶ τὰ τοιαῦτα, ἃ βράδιόν ἐστι λύειν. Περὶ δὲ τῆς πρώτης αἰτίας,
ὅτι εὐγενεστέραν ἔχει τὴν οὐσίαν πάντων ὡς ἀπλουστάτη, οὐδεὶς ἀμφισβη-
τεῖν μέλλει· πλήν τῶν ἀφρόνων, οἵτινες ἐν καρδίᾳ λέγουσι μὴ εἶναι Θεόν·
ὄντα γάρ, καὶ τοιοῦτον εἶναι πᾶσα ἀνάγκη, ἐν τῷ ἐσχάτῳ δηλαδὴ τῆς
ἀυλίας καὶ ἀπλότητος ἰδρυμένον· πολλῶν γὰρ τρόπων εὐρισκομένων συν- 15
θέσεως, ὡς μετὰ ταῦτα κατὰ μέρος διορισθήσεται σὺν Θεῷ, οὐδεὶς ἀρμόττει
τῇ θεῖᾳ φύσει, ἀλλ' ἅπαντες ὁμοίως ἐκ τῆς ἀπλουστάτης ἐκείνης ἐνόητος
ἀπελίχεται. Ἡ δὲ τῶν ἀγγέλων φύσις, εἰ καὶ ταῖς ὑλικαῖς φύσεσι παρα-
βαλλομένη ἀπλῆ τέ ἐστι καὶ διὰ τοῦτο τιμιωτέραν αὐτῶν τὴν οὐσίαν
ἔχει, ἀλλὰ πολὺ τῆς θείας ἀπλότητος ἀποδέει· ἐξ ὕλης μὲν γὰρ καὶ εἶδους 20
οὐ σύγκεινται, οὔτε ἐν ὕλῃ ὑφεστήκασιν, ἀλλ' ἕτερόν ἐστιν ἐν αὐταῖς τὸ
εἶναι καὶ ὃ εἶσι, καὶ ἐνέργειά ἐστιν ἐν αὐτοῖς καὶ δύνამις ὑπὸ τῆς ἐνερ-
γείας τελειουμένη· ταῦτα δὲ σύνθεσίν τινα ποιεῖ ἐν τοῖς οὕτως ἔχουσιν,
ἃ πόρρω τῆς θείας τυγχάνουσι φύσεως.

Ἐφεξῆς λύει τινὰ ζήτησιν, ἣτις ἀντέπιπτεν ἂν αὐτῷ· εἶπε γὰρ ἂν 25
τις τὸ μὲν ἀρχεσθαι τῆς διδασκαλίας ἐκ τῶν οὐσιῶν μᾶλλον ἢ τῶν συμ-
βεβηκότων εὐλογον εἶναι· εἴρηται γὰρ τὴν οὐσίαν ἀληθέστερόν τινα καὶ
κυριώτερον ἐν αὐταῖς εὐρίσκεισθαι τρόπον ἢ ἐν τοῖς συμβεβηκόσιν· τὸ δὲ
περὶ τῶν συνθέτων οὐσιῶν πρότερον διορίζεσθαι ἢ περὶ τῶν ἀπλῶν δοκεῖ
τοῖς περὶ αὐτῶν εἰρημένοις πρότερον οὐ συνάδειν· εἴρηται γὰρ καὶ περὶ 30
αὐτῶν, ὡς ἀληθέστερον καὶ τιμιώτερον ἐν ταῖς ἀπλαῖς τὸ τῆς οὐσίας χρῆμα
εὐρίσκειται· ὅθεν ἐχρῆν τὰς οὐσίας τῶν ἀπλουστάτων πραγμάτων προ-
χειρισάμενον, οὕτω πρὸς τὰς τῶν συνθέτων κατιόντα καὶ περὶ αὐτῶν τὰ
προσίχοντα θεωρεῖν. Πρὸς τοῦτο τοίνυν ὡσπερ ἀποκρινόμενος λέγει ὡς,
εἰ καὶ τελεώτερόν ἐστιν ἢ οὐσία ἐν ταῖς ἀπλαῖς | ἢ ἐν ταῖς συγκειμέναις f. 34
τῶν οὐσιῶν, ἀλλ' αἱ μὲν οὐσίαι τῶν ἀπλῶν ἀδηλότεραι ἡμῖν εἶσι καὶ μᾶλλον
λανθάνουσαι, φανερώτεραι δὲ αἱ τῶν συνθέτων· καὶ οὕτω δέον ἀπὸ τῶν
προχειροτέρων ἐπὶ τὰ χαλεπώτερα προχωρεῖν, ὡς ἐν προομίῳ εἴρηται,

τὴν περὶ τῶν σαφεστέρων διδασκαλίαν, αἶ εἰσιν αἱ τῶν συνθέτων ὄντων οὐσίαι, δικαίως προεστησάμεθα.

XXIII.

5 κγ'. Ὅσα χῶς δύναται τι ἡμῖν εἶναι ἄγνωστον.

Ἐνταῦθα δεῖ θεωρεῖν, ὡς ἄρα οὕτως τι δύναται ἡμῖν κεκρυμμένον εἶναι καὶ ἄδηλον· ἢ ἐκ τοῦ μέρους τοῦ ἀντικειμένου, ἢ ὀλίγον αὐτῷ μετῆ τῆς τοῦ γινώσκεισθαι δύνασθαι ιδιότητος, τοῦτο δὲ ἐνεστι πᾶσιν οἷς καὶ τῆς ὀντότητος ἀμυδρῶς μέτεστιν, ὡς ἔχουσιν αἱ ἀναφοραί, ὁ χρόνος, ἢ ὕλη καὶ τὰ τοιαῦτα, ἅπερ κρυφία εἰσιν ὡς ἀληθῶς ἐξ ἡμῶν διὰ τὸ τῆς ὀντότητος αὐτῶν ἀδρανές· καὶ τοῦτον τὸν τρόπον οὐκ εἰσιν ἡμῖν αἱ τῶν ἀπλῶν ὄντων οὐσίαι ἄδηλοι καὶ λανθάνουσαι, τοῦναντίον μὲν οὖν ἀφ' ἑαυτῶν εἰσι φανερώταται καὶ γνωριμώταται, ἅτε ἐντελεστάτας ἔχουσαι τὰς ὀντότητας. Ἡ τοίνυν ἐκ τοῦ γνωστοῦ τοῦτο συμβαίνει, ἢ διὰ τὴν ἔλλειψιν 10 τῆς ἐν ἡμῖν γνωστικῆς δυνάμεως, οὐκ ἐχούσης ἀναλογίαν καὶ συμμετρίαν πρὸς τὸ ἀντικείμενον αὐτῆς, καὶ ταύτῃ καθάπαξ ἐστὶν ἀληθές τὸ λεγόμενον, ὡς ἄρα αἱ τῶν ἀπλῶν οὐσίαι ἄδηλοι ἡμῖν εἰσι καὶ ἐν τῷ κρυφίῳ λανθάνουσαι. Καὶ τοῦτ' ἐστὶν ὃ φησιν Ἀριστοτέλης ἐν δευτέρῳ τῶν μετὰ τὰ φυσικά, πρὸς τὰ φύσει φανώτατα, τουτέστι τὰς κεχωρισμένας οὐσίας, 20 ἔχειν τὸν ἡμέτερον νοῦν ὡς οἱ τῆς νυκτερίδος ὀφθαλμοὶ πρὸς τὸ ἡλιακὸν φῶς ἔχουσιν· δῆλον δ' ἐστὶν, ὡς ἡ νυκτερίς τὸ φῶς οὐχ ὄρα τὸ ἡλιακὸν οὐ διὰ τινα ἔλλειψιν τοῦ ἡλίου ὡς μὴ οἷου τε ὄντος ὄρασθαι καλῶς, ἀλλὰ δι' ἔλλειψιν τῆς ἐν ἑαυτῇ δυνάμεως, οὐκ οὔσης δηλαδὴ δραστηρίου πρὸς τὸ ὄραν.

XXIV.

25 κδ'. Διατί περὶ τῶν χωριστῶν οὐσιῶν οὐ δύναμεθα εἰδέναι τί εἰσιν, ἀλλὰ τί οὐκ εἰσιν.

Ἰστέον δὲ ὡς ἐν τῇ παρούσῃ ζωῇ οὐ δύναμεθα περὶ τῶν κεχωρισμένων οὐσιῶν εἰδέναι τὸ τί εἰσιν διὰ τὸ ταύτας μὲν οὐδένα τρόπον ὑποπίπτειν τῇ αἰσθήσει, τὴν δὲ ἡμετέραν ἅπασαν γνῶσιν ἢ αἰσθητικὴν εἶναι, 30 ἢ τὴν ἀρχὴν ἐκ τῆς αἰσθήσεως ἔχειν, ὡς ἐν τοῖς ὑστέροις ἀναλυτικοῖς λέγεται. Δυνάμεθα δὲ γινώσκειν, ὅτι εἰσὶ διὰ τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτῶν, ἃ ὁρῶσιν ἐν τοῖς κάτω καὶ πρὸς ἡμῖν, δυναμένων ἰκανῶς τὰς αἰτίας f. 34^v ἑαυτῶν φανεροῦν· ἅπαν γὰρ ἀποτέλεσμα, | ὅποσον ἂν ἐλλίπες ἦ, ἐνδείκνυται τὴν ἰδίαν αἰτίαν, οὐκ ἀποδεικνύον τὴν ἐκείνης οὐσίαν οὐδὲ πρὸς 35 τὴν ἐκείνης γνῶσιν ἐνάγον, ἀλλὰ μόνον ὅτι αἰτία αὐτοῦ ἐστὶν, πλὴν εἰ τὸ ἀποτέλεσμα ἀνάλογον εἶη πάνυ τῇ αἰτίᾳ, ὅπερ οὐκ ἐστὶν ἀληθές ἐπὶ τοῦ προκειμένου. Χωρισθεῖσα μέντοι γε τοῦ σώματος ἢ ψυχῆ ἐπιστήσεται

περὶ αὐτῶν τί εἰσιν· ἔξει γὰρ τὸν αὐτὸν αὐταῖς τρόπον τοῦ τε εἶναι, τοῦ
 τε γινώσκειν· καὶ τοῦτ' ἔστιν ὃ καὶ Ἀριστοτέλει δοκεῖ ἐν τῶν
 μετὰ τὰ φυσικά λέγοντι, ὡς ἡ ἄγνοια, ἣν ἐνταῦθα περὶ τῶν χωριστῶν
 ὑφιστάμεθα οὐσιῶν, οὐκ ἔστιν ὡσπερ τυφλότης· ἐκ γὰρ τῆς ἀγνοίας ταύτης
 εἰς ἕξιν ποτὲ ἀφιζόμεθα, τοῦτο δ' οὐκ ἔστιν ἀληθὲς περὶ τῆς τυφλότητος·
 ἐξ αὐτῆς γὰρ πρὸς τὴν ὄψιν οὐδέποτε φυσικῶς ἐπάνοδος γίνεται. Εἰ δὲ
 καὶ μὴ δυνάμεθα περὶ τῶν κεχωρισμένων οὐσιῶν ἐπίστασθαι τί εἰσιν ἐν
 τῇ παρούσῃ ζωῇ, ἀλλ' εἰδέναι δυνάμεθα τί οὐκ εἰσιν κατ' ἀφαίρεσιν πάν-
 των, ἃ ταῖς ὑποκάτω φύσεσιν ἐνδεῖαν ἐπιφέρει· ἴσμεν γὰρ περὶ αὐτῶν,
 ὡς οὐκ εἰσιν ἐνυλοὶ, οὔτε σωματικά, οὔτε φθαρτά. 10

Ἐν ταῖς συνθέτοις τοίνυν οὐσίαις. — Πεπληρωκῶς ἐκεῖνα
 τὰ τρία κεφάλαια, ἅπερ ἐδόκουν αὐτῷ πρὸς τὴν τῶν προκειμένων θεωρίαν
 λυσιτελήσειν, νῦν ἐπεξέρχεται τῇ προθέσει, ἣτις ἦν, ἐπομένως τοῖς πρό-
 τερον εἰρημένοις, περὶ τῶν οὐσιῶν πάντων τῶν πραγμάτων διαλαβεῖν.
 Πρῶτον μὲν οὖν διαλαμβάνει τοῦτο περὶ τῶν αὐθυποστάτων ὄντων, ἅπερ 15
 οὐσίαν καλοῦμεν· δεύτερον, περὶ τῶν συμβεβηκότων· καὶ τῶν οὐσιῶν
 αὐθις τὰς συνθέτους πρὸ τῶν ἀπλῶν προχειρισάμενος, ἐπ' αὐτῶν ἐπεξερ-
 γάζεται τὸν σκοπὸν προτέρων· πραγματεύεται γὰρ πρῶτον μὲν περὶ τῶν
 οὐσιῶν αὐτῶν, ἐπομένως δὲ περὶ τοῦ πῶς ποτε αἱ οὐσίαι αὐταί, τῶν συν-
 θέτων δηλαδὴ, πρὸς τὰς ἐπινοίας τὰς λογικὰς ἔχουσιν· καὶ περὶ τὸ πρῶτον 20
 τρία ποιεῖ. Ἀποσκευάζεται μὲν εὐθύς ἅπερ οὐ δυνατόν ἐστι τίθεσθαι
 οὐσίας τῶν συνθέτων πραγμάτων· συμπεραίνει δὲ μετὰ τοῦτο καὶ φανεροῖ
 τὴν ἀλήθειαν, ἐπὶ δὲ τούτοις ἀπορίαν τινὰ διακρούεται.

Ἀποσκευαζόμενος τοίνυν τὰ μὴ δυνάμενα ταῖς τῶν πραγμάτων οὐσίαις
 συναριθμεῖσθαι, τουτέστι τὴν ὕλην μόνην καὶ τὸ εἶδος ψιλὸν καὶ τὴν ἐν 25
 αὐτοῖς σχέσιν καὶ τι ἐπεισοδιῶδες τε καὶ ἐπίσακτον, ἀπὸ τῆς ὕλης προ-
 τέρας ἀρχεται· φανερόν γάρ ἐστι, φησὶν, ὡς ἐν ταῖς συνθέτοις οὐσίαις
 | ἐστὶν ὕλη καὶ εἶδος, ὡς ἐν ἀνθρώπῳ σῶμά τε καὶ ψυχὴ· ἀλλ' οὐδέτερον f. 35
 αὐτῶν δυνατόν ἐστιν οὐσίαν προσαγορεύειν. Καὶ πρῶτον δείκνυσι τοῦτο
 περὶ τῆς ὕλης· δι' οὗ γὰρ ἔστι τι πρᾶγμα γνωστὸν καὶ δι' οὗ ἐν γένει ἢ 30
 εἶδει τίθεται, τοῦτο ἐστὶν ἡ οὐσία τοῦ πράγματος· διὰ δὲ τῆς ὕλης οὐκ
 ἔστι τι γνωστὸν, οὔτε ἐν γένει ἢ εἶδει τάττεται δι' αὐτῆς. Ἡ τῶν προ-
 τάσεων μείζων σαφής ἐστι· τότε γὰρ τὸ πρᾶγμα τελείως γινώσκειται, ἐπειδὴν
 τελείως νοῆται· ἀλλὰ τὸ ἀντικείμενον τοῦ νοῦ ἐστὶν ἡ οὐσία. Ἡ ἐλάττων
 τῆδε δείκνυται· ἕκαστον πρᾶγμα διὰ τῆς ἐνεργείας γινώσκειται, καὶ δι' αὐτῆς 35
 ἐν τε γένει καὶ εἶδει τίθεται· ἀλλ' ἡ ὕλη δύνάμεις ἐστὶ μόνον· ἄρα καὶ
 τὰ λοιπά.

2 blanc laissé dans les codd. pour la référence 6 ὄψιν: ἕξιν L 11 Ἐν
 ταῖς συνθέτοις: c. II, 3, p. 156, 24 17 ἀπλῶν: ἄλλων L